

İstanbul Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul, 2002, 433 sayfa.

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi'nin 37. sayısı Prof. Dr. İsmet Miroğlu hatıra sayısı olarak çıkmıştır. Prof. Dr. Feridun Emecan'ın İ. Miroğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve eserlerini tanıttığı yazısından sonra 21 makale yer almaktadır. Eçmiyazın'de Krimyan'ın Katagigosluk Dönemi ve Osmanlı Eçmiyazın İlişkilerinin Bozulması, Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini ve 958 Tarihli Kürekçi Defterleri, Osmanlı Gayrı Müslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi, Yağlıbasan Devrinde Danışmendliler Türkiye Selçukluların İlişkileri, Osmanlı Devletinin Batı Türkistan Siyaseti, Katip Çelebi'nin Otobiyografileri, 19.yy. Ortasından Erzurum'un Nüfus ve İskan Durumu, Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Olan Münasebetleri... dergideki ilmi makalelerin ancak bir kısmı. Elbetteki bu makalelerin her birini tanıtmak bu yazının amacı dışındadır. Biz bu makalelerden sadece Prof. Dr. Ramazan Şeşen'in "Osmanlı İlimi, Osmanlıların İlme Bakışları" isimli makalesi üzerinde durmak istiyoruz.

Yazarın ilim tasnifi ile başladığı makalesinde daha sonra Osmanlı ilim geleneğinin kökenleri, medreselerin kuruluş amacı, ilk dönemde medrese hocalarının Mısır-Şam ve Orta Asya kanallarından beslenme durumu, medreselerde okutulan dersler ve kitaplar, medreselerin riyazî ilimlere bakışı, modernleşme hareketlerinin ilmi düşünceye etkisi ve Batı ile olan temas neticesi ortaya konan eserlere kısa kısa değinilmektedir. Bu bağlamda Katip Çelebi üzerinde özellikle durulur. Daha sonra yeni açılan mektepler ve bunun neticesinde riyazî ilimler sahalarında ortaya konan eserlerdeki artışa da değinilir. Makalenin sonunda Osmanlı Medreselerinde Okunan Dersler ve Kitapları başlıklı bir ekte *eş-Şekâiku'n-Nu'maniyye*'ye dayanılarak konu ile ilgili bilgi sunulmakta ve daha sonra da bu listeye 16. yy.dan itibaren telif edilmiş eserler eklenmektedir.

Yukarıda makalenin kısa kısa temas ettiği noktaları belirttik. Burada da gerçekten yararlı ve toparlayıcı bu makale ile ilgili görüşlerimizi dile getirmek istiyoruz. Yazarın rahatlıkla uzanabileceği pek çok kaynaktaki ilim tasnifleri yerine doğru ama yetersiz ve ana hatları ile verilen ilim tasnifini daha açması beklenirdi. İlimlerin tasnifi konusunda gerek asırlara dayanan gerek Arapça gerekse Türkçe tasnifler vardır. Hiç olmazsa yakın dönemden meselâ bir Ahmed Cevdet Paşa'nın ilimleri tasnifi veya Nev'i'nin hatta son dönem yazarlarından hareket edilecek ise İzmirli İsmail Hakkı'nın tasnifinden bahsedilebilirdi. Elbette ki ilimlerin tasnifi konusunda müşterek klâsik kültür esas alındığında daha erken dönemlere ve daha teferruatlı yaklaşımlara ulaşılabilir.

Araştırmanın dili ve üslûbu ile ilgili bazı noktalara da dikkat çekmek istiyoruz. Yazar "Osmanlı toplumu devraldığı bu ilimlere kendisi de önemli katkı yapmıştır. Bu katkıların en büyüğü Osmanlılar devrinde Türkçenin bir ilim, kültür ve bürokrasi dili haline gelmesidir." (s. 329) demektedir. İki cümle arasındaki ilişki ve varılan bu yargı arasında tutarlılık görülmemekte, dolayısıyla hükme daha açıklık getirilmesi gerekmektedir. İlk cümleden sonra okuyucu bu ilimlerin yeni görüşler ve buluşlar ile daha ilerletildiği gibi bir hüküm beklerken bu ilimlere katkı değil bu ilimlerin dile katkısından bahsedilmektedir.

Makalede Osmanlı Türkçesi ile yazılan bazı metinlerden aktarmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri İshak Hocası'ndan yapılan aktarmadır: "Malum ola ki bu fakir-i pür taksir, nücum, heyet, hendese ki filhakika her biri meta-ı kâsid belki meta-ı fâsiddir. (Nokta!) Müddet-i medide nakd-i ömr-i nâzenini sarf edip ızaa-i vakt-i aziz

etmişdim." (s. 34) Cümle bitmeden nokta konması okuyucuya sanki yazarın metnin anlaşılması ile ilgili bir probleminin var olduğunu düşündürmektedir.

Makalede "Osmanlı İlmî, Osmanlıların İlme Bakışları" başlığından başka tek bir ara başlık vardır: "Modernleşme Hareketleri". Bu da makalenin planı bakımından bir zaaf teşkil etmektedir.

İmlâ ile ilgili önemli bir yanlışlık da şudur: Anonim kelimesi Türkçe cümlelerin bir unsuru olarak sürekli "anonym" şeklinde yazılmıştır. (s. 340, 343, 344, 345). Kullanıma bir örnek: "Arapça derslerin en başında anonym el-Emsile...."(s. 343) Türkçemizde "i" sesinin "y" işareti ile karşılanması -bu kelimenin kökeni ne olursa olsun cümledeki kullanılışından Türkçeleştiği kabul edildiği de anlaşılmaktadır- artık izahı yapılacak bir husus değildir.

İmlâ ile ilgili diğer bir husus; Medreselerde okutulan ders kitaplarından Nasirüddin et-Tûsi'ye ait eser "Tahrirü Usulî Ukhlides" şeklinde verilmektedir. (s. 343) Ukhlides isminin bu kitap üzerinde Arapça harflerle yazıldığı şekli itibara alınmalı ve gerek hissediliyorsa aslı da parantez içinde verilmeli idi. Aksi takdirde okuyucu adı geçen kitapta bu ismin yazımında kaf harfinden sonra h sesini gösteren bir harf bulunduğu düşüncesine kapılabilir.

Bu ufak dikkatlerimizden sonra makalede verilen medreselerde okutulan dersler ve kitapları gösteren liste ile ilgili de bir iki hususa dikkat çekmek istiyoruz. Böyle bir liste verilmeden önce medrese kavramından ne anlamamız gerektiği ve medreselerin hangi seviyedeki okullar olduğu makalede izah edilmeli idi. Bu verilmediğinden bunun neticesi bu listedeki derslerin ve eserlerin hangi sıra ile okunduğu/okutulduğu da anlaşılmamaktadır. Medrese dediğimiz öğretim kurumu yeknesak ve tek tip aynı seviyede tek bir kurum değildir. Dolayısıyla kaç yıllık bir medrese hayatının hangi safhasında bu kitaplar tedris ediliyordu? Bu sorunun cevabı bu listede görülmeli idi. Ayrıca okutulması kararlaştırılan eserler dışında müderrislerin ihtiyarına bırakılan dersler ve kitaplar yok muydu? Aslında söylediğimiz tarzda, hangi medresede hangi dersin okutulduğunu gösteren çalışmalar da yapılmıştır. Dolayısıyla belli bir konudaki çalışmadan daha önce aynı konuda yapılan araştırmaların ulaştığı bilgiye katkı sağlanmasını beklemek, daha önce ulaşılan noktadan daha ileriye gidilmesini ummak, bu mümkün olmazsa o konudaki varılan neticenin son haliyle aktarılmasını beklemek okuyucunun hakkıdır. Bu listenin sonunda verilen kaynakça günümüz literatürü itibariyle de bir hayli eksiktir. Böyle bir listenin tam manası ile hazırlanabilmesi için başvurulmamış müracaat kaynakları yanısıra kanunnamelere, vakfiyelere ve icazetnamelere de müracaat edilmelidir.

Hülasa olarak sayın Prof. Dr. Ramazan Şeşen'in toparlayıcı mahiyette bir çalışma olarak gördüğümüz makalesinin konusunu daha sonraki araştırmalarında daha derinlemesine ele alacağını ümit etmekteyiz. Zira bir çok çalışmasından yararlandığımız yazarın Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi adlı esere de önemli katkılarda bulunan birisi olarak araştırmaları neticesinde ulaştığı sonuçlar Osmanlı bilim tarihi için olduğu kadar yardımcı disiplinler için de önemlidir.